

Životné jubileá

Jubilantka Katka

dcéru (toho času tínedžerku) Aničku, pestujú zeleninu, ovocie a kvety, kŕmia nezávislú mačku (aj kuny sem-tam dobehnú).

Domnievam sa, že zmyslom jubilantských príspevkov je pripomenúť botanickej aj inej obci, že je dôvod oslavovať (s Katkou by sme nemuseli len v rokoch končiacich deviatkou; nikdy nepohrdne pohľadnicou s oliznutou známkou). V takýchto príspevkoch sa však očakáva aj istá rekapitulácia, „že kde a čo sa naučila a čo a kde publikovala“. Takže: ZŠ – ZŠ Sokolíkova, SŠ – Gymnázium Bilíkova, Mgr., PhD. a doc. – Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká Fakulta (PriF UK). Jeden rok (1992 – 1993) pracovala na vtedajšom Botanickom ústave Slovenskej akadémie vied a odvtedy je verná svojmu zamestnávateľovi, PriF UK. Je to už 25-ročný zväzok s Katedrou botaniky; a potom, že machorasty nemajú pravé (cievne) zväzky. Ústredná fakultná knižnica starostlivo eviduje jej publikačnú činnosť; tieto údaje sú verejné a dostupné (pre bibliografy: <http://alis.uniba.sk:9909/search/query?theme=EPC>).

Kým prezradím Katkine profesijné plány, dovoľím si pripomenúť ešte jedného vzácného jubilanta. Bol Katkiným učiteľom, školiteľom a navždy bude vzorom. Pán docent Vojtech Peciar, kandidát vied, oslaví v tomto roku deväťdesiatku. Želám im spoločný prípitok!

Toho času Katka s tímom finišujú s prípravou novej verzie zoznamu machov Slovenska. S kolegyňou a kamarátkou, RNDr. Annou Kubinskou, CSc., zostavili predošlý zoznam. Nedávno zosnulej Anke patrí pietna spomienka. Určite sa v tlači objavia aj práce o bryoflore hradov a cintorínov (v tejto téme patrí Katka k európskej špičke). Zapína mikroskop, listuje v kľúčoch, pre mnohých zisťuje, čo u nás rastie. Študenti nefrlú, jej prednášky sa páčia!

Katka, ja Ti zagratulujem osobne. Odznejú slová o zdraví a spokojnosti. Dáme si kávu a koláč (pečieš výborne). A potom vyrazíme do terénu. Jar je o vóni, zeleni a nových výzvach.

SOŇA JANČOVIČOVÁ

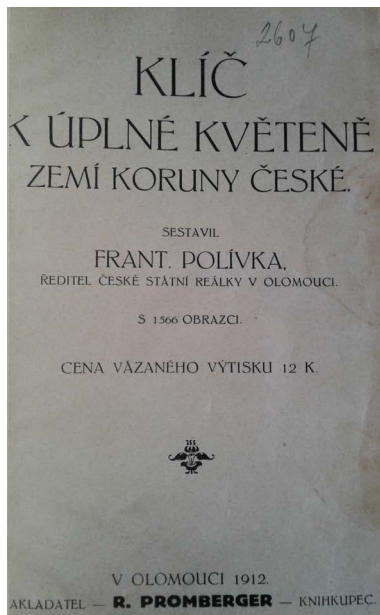
90 rokov od vydania prvého Kľúča k úplnej kvetene Československej republiky

V roku 2018 uplynulo 90 rokov od vydania prvého kľúča na určovanie „všetkých“ cievnatých rastlín, ktoré sa vyskytovali na území bývalej Československej republiky. *Klíč k úplné květeně republiky Československé* zostavili dvaja vedúci predstavitelia československej botaniky v prvej polovici 20. storočia – Karel Domin (1882–1953) z Prahy a Josef Podpěra (1878–1954) z Brna.

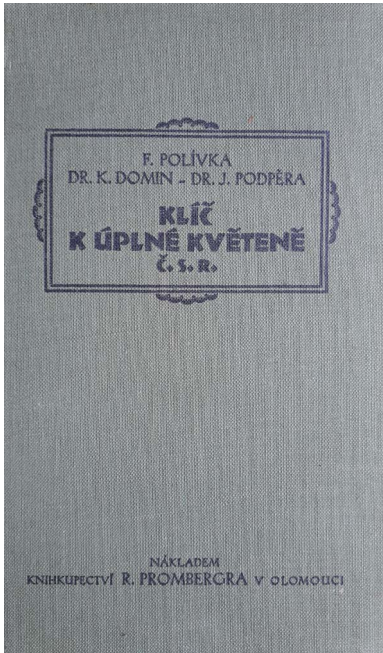
Išlo v skutočnosti o druhé rozšírené vydanie Polívkovho diela „*Klíč k úplné květeně zemí koruny české*“, ktoré František Polívka (1860–1923), riaditeľ olomouckého reálneho gymnázia, vydal v roku 1912 nákladom Romualda Prombergera, kníhkupeca v Olomouci (Obr. 1). Cieľom prvého vydania bolo, „aby Klíč vyčerpával květenu našich zemí (rozuměj „zemí koruny české“, pozn. autora) úplně a aby se jim určovaly rostliny i začátečníkům pokud možno snadně a spolehlivě“. Autor pri spracovaní kľúča využil všetky významnejšie práce, ktoré boli o kvetene v posledných rokoch vydané (uvádza práce K. Domina, J. Podpěru, K. Trocla, J. Rohleu). Okrem toho použil aj dielo *Exkursionsflora für Oesterreich* od K. Fritscha (Wien, 1909) a prácu *Vývoj a zeměpisné rozšíření květeny v zemích českých* od prof. dr. J. Podpěru (Mor. Ostrava, 1906). Údaje o zemepisnom rozšírení rastlín uvádzané v *Klíči* sú práve z tejto Podpěrovej práce. J. Podpěra doplnil rukopis kľúča novšími údajmi o rozšírení rastlín a revidoval celé dielo („...jenž si neobtěžoval korekturu celého Klíče revidovati“).

F. Polívka venoval veľkú pozornosť obrázkom („vyobrazením“), ktoré znázorňovali najčastejšie habitus celej rastliny, ale okrem toho obsahovali tiež detaily kvetov a plodov. Kniha celkovo obsahuje 81 + 1485 = 1566 obrázkov. Tieto obrázky mali byť nápomocné najmä pre začiatočníkov. Boli prevzaté v zmenšenej mierke z Polívkovej štvorväzkovej „*Názornej květeny zemí koruny české*“ (Polívka 1900–1904, išlo o ilustrácie akademického maliara Adolfa Kašpara), prípadne boli nahradené novými (nové obrázky nakreslili T. Pchálek z Plzne a Š. Barbořík z Příbrami). Autor i vydavateľ dbali na to, aby objem kľúča príliš nenarástol – použili aj jemný, tvrdý papier a vreckový formát určovacej príručky, vhodný pre prácu v teréne.

F. Polívka uvažoval o prípadnom druhom vydaní a žiadal užívateľov kľúča z roku 1912, aby ho láskavo upozornili na nedostatky a omyly, aby ich mohol v novom vydaní odstrániť. V roku 1923 však zomrel a ďalšie vydanie svojho kľúča už nepripravil. Polívkove príručky (1897, vrátane opakovane vydávaného jednoduchšieho kľúča pre nižšie stredné školy, ktorý vyšiel aj v slovenskom preklade F. Broula so slovenským menoslovím J. M. Novackého – Polívka 1936) sa na dlhú dobu stali základnými príručkami a určovacími pomôckami českých a slovenských floristov (cf. tiež Skalický et al. 1988: 22).

Obr. 1 Titulný list prvého vydania Polívkovho diela *Klíč k úplné květeně zemí koruny české* z roku 1912.

Obr. 2 Druhé vydanie Polívkovho diela *Klíč k úplné květeně Republiky československé*, ktoré zostavili a doplnili K. Domin a J. Podpěra v roku 1928

Súborné floristické diela s určovacími kľúčmi boli a sú vždy jedným z najdôležitejších stimulov floristickej práce. Takýmto bolo v tomto ohľade významné dielo Daniela Slobodu (1809–1888) „*Rostlinnictví čili Návod k snadnému určení a pojmenování rostlin v Čechách, Moravě a jiných zemích rakouského mocnářství domácích*“ (Sloboda 1852), pretože vyšlo v dobe, keď podobné česky napísané príručky zatiaľ chýbali (Skalický et al. 1988: 23). Je to dobrou češtinou napísaný kľúč pre viac než 3 000 druhov, vo svojej dobe floristami veľmi vyhľadávaný (Skalický et al. 1988: 21).

Druhé vydanie Polívkovho kľúča vyšlo v roku 1928 opäť v Olomouci na žiadosť nakladateľa prvého vydania R. Prombergera. Tento kľúč (Obr. 2) obidvaja univerzitní profesori z Prahy a Brna rozšírili „...na celou oblast republiky Československé.“, t. j. vrátane Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Zachovali koncepciu Polívkovho kľúča z roku 1912, no prepracovali ho na kľúč pre celé územie Československej republiky. „*Snažili jsme se, aby ráz Polívkova Klíče byl co najméně setřen, v tom však myslíme, je do jisté míry slabá stránka nového vydání*“ (s. 5). Ponechali aj „*nyní již zastaralou soustavu z prvního vydání...*“ (s. 6). Pre užívateľov kľúča to však podľa autorov nemá veľký význam a „...*jen proto rozhodli jsme se zachovati zatím kostru Polívkova Klíče v podstate nezměnou.*“ Pravda „*mnohé partie jsou ovšem zcela přepracovány ... ku prospěchu věci.*“ Upresňujú, že „*všude bylo nutno mimo revidi a doplnění materiálu již zpracovaného vsunouti nové druhy z oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi*“. Nebolo to jednoduché tak po stránke technickej ako aj vecnej. Upozorňujú na prebiehajúci floristický výskum „...*v naší oblasti Karpatské, kde je ještě práce na mnoho let.*“ Sťažujú sa na maďarskú literatúru, s ktorou mali ťažkosti: „*Mnohou obtíž působila těžko srozumitelná a v nepřístupných pramenech roztroušena literatura maďarská*“ (s. 5). Odkladanie vydania kľúča na neskoršie obdobie považovali za neúčelné, zvlášť preto, že „...*není ani jediné knihy, české neb cizojazyčné, která by mohla být klíčem pro určení rostlin naší domoviny*“. Rozhodli sa vydať toto druhé vydanie už teraz (t. j. v roku 1928) s prísľubom, že „...*na němž budeme dále pilovat a je doplňovat*“ (s. 6). V budúcom vydaní chceli nahradiť zastaranú sústavu „...*novou, vyhovující modernímu fylogenetickému systému*“ (s. 6). Rukopis bol pripravený pre tlač dňa 15. mája 1928, súdiac podľa Predhovoru k druhému vydaniu kľúča.

Kľúč má dve časti (oddiely): **I. Oddiel všeobecný** (s. 1–126) má šesť kapitol: (1) Návod na určovanie, (2) Kľúč na určovanie čeladi, prípadne rodov a druhov, (3) Slovníček názvoslovný, vysvetľujúci botanické termíny, najmä v knihe najčastejšie sa vyskytujúce, (4) Mená autorov, ktorí

tu ktorú rastlinu v Kľúči uvedenú vedecky pomenovali, (5) Abecedný zoznam skratiek v knihe sa vyskytujúcich najčastejšie a (6) Sústavný prehľad rastlinstva našej kveteny. **II. Oddiel špeciálny** (s. 1–1084) má tri kapitoly: (1) Popis všetkých čeľadí, rodov a druhov rastlinných, ktoré v našich krajinách rastú plano alebo splanene alebo sú u nás všeobecne pestované, (2) Opravy a doplnky a (3) Register mien českých a latinských. V obidvoch častiach, osobitne však v druhom oddieli, sú pod čiarou uvedené (menšími písmenami) početné upresňujúce a doplňujúce informácie. Pri mnohých taxónoch sú uvedené početné Poznámky a ďalšie informácie o vnútrodruhovej variabilite, ktoré môžu byť podnetom pre ďalší výskum aj v súčasnosti.

Podobne ako v prvom vydaní, použili vreckový, tento raz užší formát, tenší (tzv. „biblický“) papier, doplňujúce ilustrácie a zhrnuté informácie v Poznámkach. Použitú literatúru neuvádzajú, ani v zozname (nebola ani v prvom vydaní), ani v Predhovore k druhému vydaniu. Druhé vydanie obsahuje viac obrázkov ako prvé vydanie: 81+ 1564 = 1645 obrázkov. Zdroje nových obrázkov nie sú uvedené, iba pri rode *Rubus* je uvedené, že obrázky č. 431, 433–438 pochádzajú z poslednej monografie rodu *Rubus*, ktorú napísal H. Sudre (Toulouse 1909), čo je tiež uvedené pri jednotlivých obrázkoch v zátvorke „(podle SUDRE)“.

Autori si uvedomovali potrebu spolupráce pre budúce tretie vydanie kľúča: „...*jen spoločnou prácou lze docílití, aby příští ... vydání Klíče bylo úplné a co nejlépe propracované*“. K ďalšiemu vydaniu kľúča však už nedošlo.

Význam diela pre československých botanikov sa hodnotí veľmi pozitívne aj v súčasnosti. Hrouda (2012) píše o „...*slavném klíči kolektivu K. Domin, F. Polívka a J. Podpěra*“. Klíč sa stal „...*tehdy velmi populární*...“ (Krahulec 2012) a „... *vynikající terénní určovací pomůckou mnoha dalších botanických generací*“ (Bureš 2012).

Vydanie Kľúča súriela pripravovaná 5. medzinárodná fyto geografická exkurzia v ČSR a v Poľsku, pre ktorú K. Domin a J. Podpěra pripravovali exkurzie na území Moravy a Slovenska. Exkurzia sa uskutočnila v dňoch 2. júla – 10. augusta 1928, so začiatkom v Prahe a ukončením vo Varšave (spolu 40 dní) za účasti 25 zahraničných botanikov (Eliáš 2008). K. Domin pripravil rozsiahly sprievodný materiál publikovaný v angličtine v *Acta botanica bohemica* zv. 6–7 (1927–1928). Kľúč, „*toto jedinečné dílo ... vzbudilo obdiv u všech účastníků V. mezinárodní exkurze fyto geografické*...“ (F.A.N. 1928: 255). Ako sme mohli oprávnene predpokladať, druhým motívom pre urýchlené vydanie kľúča bolo desiate výročie Československej republiky. F.A. Novák v informácii propagujúcej vydanie tejto určovacej príručky v časopise *Věda přírodní* v roku 1928 („... *jest nepostradatelnou příručkou pro každého botanika, pro studenta i učitele, pro každého, kdo má zájem o rostliny*“) napísal, že toto dielo „...*bez obav může být postaveno po bok největších pomníků oslav desetiletého trvání našeho svobodného státu*“ (F.A.N. 1928: 255).

Na druhé vydanie *Klíče* reagoval maďarský botanik R. Soó (1929), ktorý sa osobne zúčastnil fyto geografickej exkurzie na Slovensku. V maďarčine publikovanej recenzii považuje publikáciu za jednu z najvýznamnejších prác vydaných pri príležitosti 5. medzinárodnej fyto geografickej exkurzie. „Českí odborníci pracujú najusilovnejšie a aj s najlepšimi výsledkami na obsadených územíach“. Vyzdvihuje význam floristickej a sociologickej práce K. Domina o Belianskych Tatrách (nepublikované výsledky) a sociologickej štúdie J. Kliku o lesoch Veľkej Fatry, publikovanej v *Preslii* v roku 1927. Upozorňuje na niekoľko zaujímavých a významných floristických údajov K. Domina predovšetkým z Vysokých Tatier, publikovaných v časopise *Věda přírodní* v rokoch 1925–1928.

Knihu Soó považuje za veľmi peknú, v prvej časti je kľúč na určovanie čeľadí a ilustrovaná morfológická terminológia. Kriticky sa vyjadruje o zastaranom systéme („*DE CANDOLLE*“), ktorý autori použili v Kľúči. Ďalej píše, že kniha je bohato ilustrovaná, „...*1664 druhov aj s obrázkami*“.

Väčšina obrázkov sa pekne vydarila, len škoda, že pochádzajú viditeľne z rôznych zdrojov a nie sú jednotné. Nevýhodou knihy je, že pri opise druhov nesleduje nejaké určené jednotné zásady. Pri druhoch preferuje rôzne názvy, chybné sú aj mená autorov. To však považuje len za „chybičky krásy“. Škoda, že popri viacerých „chybičkách krásy“ sú „veľké nedostatky“ kľúča. Kľúč neberie do úvahy („ignoruje“) novšiu maďarskú a poľskú literatúru. Soó pripomína Jávorkove dielo *Magyar Flóra – Flora Hungarica* (1924–1925), pričom nepochybuje o tom, že ju autori listovali. Preto je o to nápadnejšie, že „chýba rad rodov a druhov vyskytujúcich sa na Čechmi okupovanom území“ (p. 101). Celkove chýba zhruba 300 mien (taxónov), ktoré chce uverejniť inde (Soó 1930), tu uvádza len zopár (menovite uvádza 35 taxónov). Počty druhov „kritických rodov“, najmä rodov *Alchemilla*, *Thymus*, *Mentha*, *Hieracium*, *Melampyrum*, *Rhinanthus*, sú veľmi neúplné, napr. chýba až 35 druhov z rodu *Hieracium*. Autori uvádzajú aj hybridy, nedostatky sa vyskytujú len pri rodoch *Aconitum*, *Cardamine*, *Arabis*, *Sorbus*, *Epilobium*, *Centaurea*, *Orchis* a *Carex*. Ako nové sú uvedené *Verbascum bohemicum* (*V. phlomidoides* × *phoeniceum*) Dom. & Podp. (p. 416) = *V. Schneiderianum* A. & G., a *Euphorbia intercedens* Podp. (*E. esula* × *virgata*) = *E. pseudovirgata* Schur em. Soó. Tiež opravuje chyby vo výskyte a rozšírení niektorých druhov: „Miesto výskytu je sem-tam neúplné“ (s. 101).

Prácu Soó považuje za dôveryhodnejšiu, pokiaľ ide o údaje vzťahujúce sa na české a moravské územie. Veď Domin (*Květena Čech* 1916–1917) a Podpěra (*Květena Moravy* 1924–1925) sú autormi príslušných súčasných prác o kvetene Čiech a Moravy.

Záverom recenzent konštatuje (s. 101), že „táto práca je aktuálna, ale i nedokonaná“. Nakoniec ešte uvádza, že pri spracovaní jednotlivých rodov spolupracovali: *Festuca* – KRAJINA (podľa neho karpatská *F. varia* = *F. versicolor* Krajina), *Rubus* – HRUBÝ, *Hieracium* – ZLATNÍK.

R. Soó sa venuje podrobnejšie spomenutým chýbajúcim, ca 300 druhom v nemeckom príspevku v zborníku z 5. I.P.E. (Soó 1930), ako to sľuboval v maďarskej recenzii. Podľa J. Holuba (Holub 1982) Soó kritizoval *Klíč* veľmi ostro v materiáloch V. I.P.E. Bola to však kritika konštruktívna, keď na s. 249–258 uvádza dodatky („Ergänzungen“) k tejto „gründlichen und wertvollen Werke von Domin-Podpěra“ ako „...eine Zusammenstellung jener Arten, Unterarten und Rassen...“, ktoré v práci chýbajú, ako aj k rozšíreniu konkrétnych taxónov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi („in den West- und Nordostkarpathen“), spolu s novými údajmi o rozšírení (Soó 1930: 249). Futák (1966: 7–8) zhodne so Soóm konštatuje, že „*K. Dominom a J. Podpěrom spracovaný Klíč ... neobsahuje niektoré druhy z nášho územia skôr známe a uvádzané aj Jávorkom*“.

Napriek uvedeným nedostatkom kľúč z roku 1928 plnil svoje poslanie po niekoľko desaťročí, keď bol základnou a jedinou flórovou príručkou v Československu, a to až do vydania Dostálovho kľúča *Klíč k úplné květeně ČSR*, ktorý vyšiel až v roku 1954 (Dostál 1954). Pred desiatkami rokov som si Polívkov-Dominov-Podpěrov *Klíč* kúpil v jednom bratislavskom antikvariáte a používam ho ako porovnávací zdroj informácií dodnes.

Literatúra

Bureš, P. 2012. Josef Podpěra (1878–1954). *Živa* 2012/4: LXVI–LXVII.

Dostál, J. 1954. *Klíč k úplné květeně ČSR*. 1. Vyd. Praha.

Eliáš, P. 2008. Význam medzinárodných fyto geografických exkurzií (IPE) pre rozvoj ekológie vo svete a na Slovensku. *SEKOS Bulletin*, 16/1: 42–44.

F.A.N. (= F.A. Novák), 1928. *Klíč k úplné květeně republiky Československé*. Věda přírodní 10: 254–255.

- Futák, J. 1966. Úvod. In Futák, J., red., Flóra Slovenska I. Všeobecná časť. Vydav. Slov. akad. vied., Bratislava, s. 7-12.
- Holub, J. 1982. Karel Domin: fyto geografie a taxonomie. Prednáška. Seminár k jubileu K. Domina (1882-1953). Čs. botanická spoločnosť, Praha.
- Hrouda, L. 2012. Klíč k floristice: klíče. *Živa* 2012/4: LXXVII.
- Jávorka, S. 1924–1925. A Magyar Flóra (Flora Hungarica). Magyarország virágos és edényes virágtalan növényeinek meghatározó kézikönyve. Budapest, s. I-CII + 1–1307.
- Krahulec, F. 2012. Karel Domin (1882–1953). *Živa* 2012/4: LXV–LXVI.
- Polívka, F. 1897. Klíč k určování našich nejrozšířenějších rostlin jevnosubných planě rostoucích i pěstovaných. Olomouc, R. Promberger.
- Polívka, F. 1900–1904. Názorná květena zemí koruny české obsahující též čelnější rostliny cizozemské, pěstované u nás pro užitek a okrasu. Se zřetelem k jevům životním. Sv. 1–4. Olomouc, R. Promberger.
- Polívka, F. 1912. Klíč kúplné květeně zemí koruny české. Oddíl všeobecný, s. 1–110, Oddíl speciální s. 1–864. Olomouc, R. Promberger.
- Polívka F. 1936. Klíč na určovanie rastlín, vyskytujúcich sa u nás najčastejšie. Poslovenčil František Broul. Názvoslovie prezrel a upravil J. M. Novacký. Preklad 16. čes. vydania. Olomouc, R. Promberger.
- Polívka, F., Domin, K. & Podpěra, J. 1928. Klíč k úplné květeně Republiky československé. Olomouc, Promberger, s. 1–126 + 1–1084.
- Skalický, V., Slavík, B. & Smejkal, M. 1988. Stručná historie floristicko-fyto geografického výzkumu. In: Hejný, S., Slavík, B., eds., Květena České socialistické republiky. Díl první. Academia Praha, s. 19–30.
- Sloboda, D. 1852. Rostlinnictví čili Návod k snadnému určení a pojmenování rostlin v Čechách, Moravě a jiných zemích rakouského mocnářství domácích. Spisů musejních číslo XLII. Vyšlo v Malé Encyklopedii Nauk., Praha, Nákl. Českého Musea, s. I–XLVIII + 1–733.
- Soó, R. 1929. Domin, K., és Podpěra, J. Klíč k úplné květeně Republiky Československé. Olmutz, 1928, p. 1–126, 1–1084. (A csehszlovák köztársaság teljes flórájának kulcsa). Bot. Közl., 26: 100–101.
- Soó, R. 1930. Vergleichende Vegetationsstudien – Zentralalpen – Karpathen – Ungarn – nebst einigen kritischen Bemerkungen zur Flora der Westkarpathen. In: Rübel, E. (ed.), Ergebnisse int. Pflanzengeogr. Exkursion durch Tschechoslowakei und Polen. Veröff. Geob. Inst. Rübel, Zürich 6: 237–322.

PAVOL ELIÁŠ st.